

Posudek oponentky habilitační práce

Uchazeč	Ing. Radek Trnka, Ph.D.
Pracoviště	Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Obor habilitačního řízení	Pedagogická psychologie
Habilitační práce	Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie
Oponentka	doc. Mgr. Lenka Sokolová, PhD.
Pracoviště oponentky	Univerzita Komenského v Bratislavě, Fakulta sociálních a ekonomických věd, Ústav aplikované psychologie

Aktuálnost tématu habilitační práce

Téma emocí a zvládání stresu v kontextu školního vzdělávání je i s ohledem na aktuální výzvy, kterým vzdělávací systém čelí (dopady pandemie COVID-19 na vzdělávání, příliv žáků z válkou zasažené Ukrajiny do škol, energetická a ekologická krize), vysoce aktuální. V pedagogické psychologii má toto téma své pevné místo, i přesto je stále žádoucí rozšiřovat poznatkovou bázi v této oblasti, k čemuž autor habilitační práce jednoznačně přispívá.

Přístup k řešení habilitační práce

Habilitační práci tvoří komentovaný soubor šesti dílčích publikačních výstupů, kolektivních studií, které byly publikovány v indexovaných časopisech v letech 2011 až 2020. Jednotlivé texty jsou řazeny logicky, každá studie je samostatně uvedena krátkým textem a zjištění všech šesti studií jsou shrnuta v závěrečné společné diskuzi. Navzdory společnému ústřednímu tématu emocí (první čtyři studie) a strategií zvládání (studie 5 a 6), jsou studie tematicky i metodologicky do jisté míry heterogenní a samotný cíl habilitační práce je tedy značně široký.

Oceňuji, že autor v úvodu ke každé studii jasně specifikuje svůj autorský podíl, jak popisem svého konkrétního příspěvku k tvorbě studie, tak procentuálním vyjádřením (konkrétně je to 20% ve studii 1, 80% ve studiích 2 a 3, 30% ve studiích 4 a 5 a 90% ve studii 6). Uchazeč je prvním a hlavním autorem tří studií, v ostatních třech má menší než 50%-ní podíl. Nabízí se tedy otázka, zdali je takový podíl pro zařazení do habilitačního souboru prací dostatečný, a také jak bylo eticky ošetřeno zařazení kolektivních studií do souboru, jestli poskytli ostatní autoři a autorky souhlas s tímto použitím společných textů a jak bylo zajištěno, aby studie byly tímto způsobem použity výhradně v jedné souborné práci tohoto typu.

Použitá metodologie

Jak uvádím výše, metodologický záběr prezentovaných studií je heterogenní. Soubor obsahuje teoretickou a přehledovou studii, další čtyři texty mají kvantitativní charakter. První studie je teoretická a přibližuje terminologické a konceptuální vymezení afektivních jevů, kde autorský kolektiv konfrontuje českou tradici se zahraničními přístupy v psychologii i v interdisciplinárním přesahu. Studie tvoří kvalitní východiska pro další výzkum těchto konceptuálních rámců. Ve druhé studii autoři použili sémantické modelování za účelem zkoumání konceptualizace emocí u studentů a studentek českých vysokých škol. Studie představuje inovativní a dobře propracovaný výzkumný postup. Metodologie je zde silně vázána na jazyk, bylo by zajímavé realizovat replikaci u mluvčích jiných jazyků, resp. u různých věkových souborů a porovnat případné rozdíly v konceptualizaci emocí. Třetí studie je opět zaměřena na studující na vysokých školách, konkrétně jejich

emoční kreativitu. Jde o méně rozšířený konstrukt, který autoři zkoumali pomocí komparačního postupu se zaměřením na zjišťování rozdílů u mužů a žen, resp. u různých oborů studia. Čtvrtá studie představuje psychometrickou analýzu nástroje GSES zaměřeného na prožívání studu a pocitů viny u žáků a žákyň českých základních škol. Právě tyto emoce dává uchazeč v úvodu ke studiu do souvislosti se sociální úzkostí a šikanou ve školním prostředí. Data pro tuto studii pochází z českého sběru dat mezinárodní studie HBSC (Health and Health Behaviour in School-Aged Children). Zajímavá je interpretace vztahu prožívání studu a viny a religiozitou dospívajících a také nižší úroveň diferenciaci těchto dvou emocí u žáků a žákyň. Pátá studie je také zaměřena na vysokoškolskou, tentokrát v kontextu strategií zvládnání, zde byl použit dotazník SVF-78, původně standardizovaný pro českou dospělou populaci. Autoři studie ověřili jeho faktorovou strukturu u populace vysokoškolské ($N = 187$). Poslední předložená studie je pak přehledová a věnuje se strategiím zvládnání stresu u školní mládeže v kontextu rizikového užívání informačních technologií. Celkově použitou metodologii jednotlivých studií hodnotím jako vhodně zvolenou, oceňuji také zařazení inovativních přístupů ke zkoumání emocí. Všechny metodologické postupy včetně výběru výzkumných souborů a analýzy dat jsou v textech dostatečně a přehledně popsány.

Analýza dosažených výsledků

Habilitační práce, resp. souhrn publikací, které ji tvoří, přináší originální výsledky výzkumů několika autorských kolektivů, které jsou řádně recenzovány a již byly publikovány. Zjištění jsou přínosná jak v domácím, tak i mezinárodním kontextu, o čem svědčí i skutečnost, že pět ze šesti studií bylo publikováno v zahraničních časopisech v anglickém jazyce.

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a praxi

Prezentovaná zjištění poskytují prostor pro aplikaci v rámci dalšího výzkumu a praxe pedagogické a školní psychologie. Studie 1 a 2 diskutují inovativní pohled na problematiku konceptualizace emocí v rovině teoretické i empirické. Studie 3, 4 a 5 pak nabízí psychometrické ověření výzkumných, resp. diagnostických nástrojů (studie 4 u reprezentativního souboru). Praktické uplatnění zjištění ve školním prostředí vidím zejména v případě studií 4 a 6, které cílí na aktuální problematiku sociálních vztahů a (nad)užívání digitálních technologií u školní mládeže.

Formální a jazyková stránka práce

S ohledem k tomu, že uchazeč texty uvádí v původní úpravě daných časopisů, nelze tedy hodnotit formální úpravu jako celek. Stejně tak za jazykovou stránku jednotlivých studií odpovídají autoři a redakce časopisů. Uvedení jednotlivých studií i závěrečná diskuze jsou zpracovány přehledně, bez formálních či jazykových nedostatků a s korektním uvedením použité literatury.

Otázky oponentky k obhajobě habilitační práce

- *Doplňte, prosím, jakým způsobem je zabezpečen souhlas ostatních autorů a autorek studií k jejich zařazení do habilitačního spisu a jak je ošetřeno jedinečné použití studií k tomuto účelu?*
- *Kterou studii vnímáte jako nejpřínosnější pro školní praxi a v čem přínos spočívá?*
- *Ve společné diskuzi zmiňujete možnost využití Vámi prezentovaných zjištění jako odrazového můstku pro aplikovaný výzkum v pedagogické, resp. školní psychologii, můžete uvést příklad takového výzkumu?*
- *Jaké vidíte možnosti a limity použití dotazníku SVF-78 v praxi školního poradenství, příp. při práci s učitelskou populací?*

Závěr

Předkládaná práce přináší nová zjištění, která mají potenciál přispět k rozvoji oboru pedagogické psychologie a také nasměrovat pozornost odborné veřejnosti k tématu emocí a zvládání stresu ve vzdělávacím kontextu, což je téma, které si výzkumnou pozornost i aplikaci výzkumných závěrů do praxe škol jistě zaslouží. Skladba zařazených studií dokladuje jak publikační zkušenosti uchazeče, tak široký tematický i metodologický záběr jeho práce. Jako limit předložené habilitační práce vnímám nižší autorský podíl uchazeče u některých studií.

Habilitační práce Ing. Radka Trnky, Ph.D. *Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie* splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogická psychologie. Po úspěšné obhajobě práce navrhuji udělení vědecko-pedagogického titulu docent v oboru Pedagogická psychologie.

V Bratislavě, dne 30. srpna 2022

.....
doc. Mgr. Lenka Sokolová, PhD.

Oddělení vědy a výzkumu
Pedagogická fakulta Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Jeronýmova 10
370 01 České Budějovice

OPONENTSKÝ POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE

Název práce: Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie

Autor: Ing. Radek Trnka, Ph.D.

HODNOCENÍ OBSAHOVÉ A FORMÁLNÍ STRÁNKY PRÁCE

Předkládaná práce naplňuje z obsahové i formální stránky příslušný akademický standard, přičemž splňuje veškeré jazykové a citační požadavky kladené na daný typ prací. Do textu práce její autor na 129 stranách syntetizuje výsledky šesti výzkumných studií, realizovaných v rámci řešení několika grantových projektů základního i aplikovaného výzkumu, přičemž precizně vymezuje vlastní autorský podíl na konkrétních publikačních výstupech.

Jako první je prezentována teoretická studie s názvem „Příspěvek k teorii afektivních procesů“, jež byla zveřejněna v roce 2015 v odborném časopise Československá psychologie. Příspěvek se zabývá nejednoznačností teoretického pojetí afektivních jevů, přičemž se zaměřuje na konceptualizaci termínu „afekt“ s ohledem na další afektivní jevy (specificky emoce a nálada), a to v kontextu srovnání specificky české a zahraniční tradice ve vnímání těchto pojmů odbornou veřejností. Autor v závěru studie postuluje, že: ... „*posun v chápání afektu v současné psychologické literatuře představený v této studii má významné dopady na psychologickou terminologii a výuku psychologie v našem prostředí a je výzvou pro budoucí teoretický posun v chápání afektů, emocí a nálad v současném psychologickém diskurzu.*“ Tento výrok lze současně považovat za zhodnocení přínosu studie.

Druhá studie s názvem „Modelling semantic emotion space using a 3 D hypercube-projection: An innovative analytical approach for the psychology of emotions“ byla uveřejněna v roce 2016 v zahraničním odborném časopise Frontiers in Psychology. Upozorňuje na možné zdroje zkreslení, respektive na redukcionistickou povahu dvourozměrných projekcí těchto modelů, oproti modelům vícerozměrným, které lépe znázorňují konceptuální propojení jednotlivých dimenzí emocí. Výsledky studie podněcují k úvahám o dimenzionalitě emočního prožívání a o nezbytné budoucí integraci emocionálně neutrálních sémantických kategorií, což lze v daném kontextu považovat za inspirativní.

Ve stejném roce byla uplatněna i třetí studie s názvem „Emotional creativity and real- life involvement in different types of creative leisure activities“, a to v odborném periodiku Creativity Research Journal, jež se zabývala souvislostmi mezi emoční kreativitou a emoční tvořivostí u vysokoškolských studentů, přičemž přinesla očekávatelné výsledky v rozdílech mezi technickými/ekonomickými obory a obory humanitními – k diskusi v kontextu naplnění stanoveného výzkumného cíle by zde byl pravděpodobně počet respondentů, či nezahrnutí genderových rozdílů.

V roce 2020 byla uveřejněna psychometrická studie s názvem „A psychometric evaluation of the Guilt and Shame Experience Scale (GSES) on a representative adolescent sample: A low differentiation between guilt and shame“, a to v odborném časopise International Journal of Environmental Research and Public Health, přičemž validační studie byla realizována s využitím celonárodního vzorku respondentů.

Pátá studie, zařazená do habilitační práce, nese název „How many ways to deal with stress? Stress coping factors in the SVF 78“. Uveřejněna byla v roce 2011 v odborném periodiku Activitas Nervosa Superior: Journal for Neurocognitive Research. Studie ověřuje faktorovou strukturu daného nástroje, osobně se však na rozdíl od autora příspěvku domnívám, že metoda není příliš vhodná pro výzkumné účely zaměřené na identifikaci strategií zvládnání, což dokládá frekvence jejího užití v zahraničních studiích a zejména pak opakující se kritické hodnocení její kvality, což i sám autor reflektuje v limitech studie.

Poslední příspěvek, jež byl zahrnut do předloženého výběru z publikační činnosti autora habilitační práce, je opět přehledová studie s názvem „An integrative review of coping related to problematic computer use in adolescence“, která vyšla v roce 2016 v odborném časopise International Journal of Public Health a pravděpodobně úzce souvisí s autorovým předchozím publikačním příspěvkem. Její výstupy považuji v kontextu řešené problematiky za velmi přínosné.

Prezentované výsledky všech studií jsou opatřeny relevantními úvody do řešené problematiky, přičemž ve výsledku představují poměrně ucelený systém poznatků, mapujících danou tematickou oblast. Jejich obsah reflektuje šíři, hloubku a stabilitu autorova zájmu o řešenou problematiku, jejich kvalita je pak garantována úspěšným recenzním řízením.

HODNOCENÍ STANOVENÝCH VĚCNÝCH A METODOLOGICKÝCH KRITÉRIÍ

Autorem zvolené téma lze v rámci daného oboru zkoumání považovat za aktuální, kvalitou svého zpracování srovnatelné s publikacemi autorů, jež jsou v České republice v příslušné oblasti nositeli vědeckého poznání. Autor habilitační práce v jejím textu propojuje významově i tematicky blízké celky s potenciálním aplikačním přínosem pro pedagogicko-psychologickou praxi. Jelikož se jedná o výsledky autorských kolektivů, lze na úroveň kvality akademické výzkumné práce autora usuzovat mimo jiné i z komentářů, jimiž doplnil jednotlivé studie – v tomto kontextu však

současně považuji za podstatný fakt, že autor habilitační práce je ze šesti předložených studií třikrát prvním a dvakrát druhým autorem, což dokládá jeho stěžejní podíl na řešené problematice. Skutečnost, že v rámci úvodních kapitol čerpá poměrně často z více než patnáct let starých zdrojů připisují primárně autorově snaze o zarámování daného tématu nejen do zahraničního, ale i českého (potažmo slovenského) socio-kulturního prostředí, v některých případech mi však smysl citací (zejména sekundárních a současně neaktuálních zdrojů) poněkud unikál (např. Guilford podle Nakonečný, 1998; Cattell podle Smékal, 2002 aj.), stejně jako význam dvojí citace identického obsahu (např. Averill, 1999 a současně Kuška et al., 2020 - viz str. 11 aj.).

Na základě výše uvedeného konstatuji, že **habilitační práce splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru.**

Otázky k obhajobě práce:

1)

Máte nějaké povědomí, případně osobní, či alespoň zprostředkovanou zkušenost s reálnou praxí naplňování aktuálně platného strategického dokumentu vzdělávací politiky ČR s názvem "Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+" (Fryč et al., 2020), který akcentuje osobnostní rozvoj žáků/žákyň jako jednu z významných kompetencí pro jejich osobní, občanský i budoucí profesní život? Vnímáte případně nějaké konkrétní překážky při jeho naplňování?

2)

Pro studii s názvem „Modeling Semantic Emotion Space Using a 3D Hypercube-Projection: An Innovative Analytical Approach for the Psychology of Emotions“ byla na základě strukturovaného předvýběru, jehož základ tvořila studie Hřebíčkové (1995), vybrána za výzkumným účelem slova vyjadřující diskrétní emoce s nejvyšším indexem významové jasnosti. Jak volbu tohoto postupu zpětně hodnotíte, případně jaká v něm vidíte omezení?

V Brně dne 28. 9. 2022

doc. PhDr. Iva Burešová, Ph.D.

Formulář 9: Posudek oponenta habilitační práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Habilitační obor: Pedagogická psychologie

Uchazeč: Ing. Radek Trnka, Ph.D.

Pracoviště: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, s.r.o.

Habilitační práce: Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie

Oponent: doc. Mgr. Alena Nohavová, Ph.D.

Pracoviště: Pedagogická fakulta JU v Českých Budějovicích, Katedra psychologie

Text posudku

Předložená habilitační práce s názvem *‘Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie’* se skládá ze souboru šesti článků, které byly publikované v období 2011–2020 v jednom českém – Československá psychologie a pěti zahraničních časopisech – *Frontiers in Psychology*, *Creativity Research Journal*, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *Activitas Nervosa Superior: Journal for Neurocognitive Research*, *International Journal of Public Health*.

Šesti článkům předchází úvod, ve kterém autor shrnuje základní poznatky o důležitosti emocí ve školním prostředí (např. jejich vliv na poznávací procesy, učení, atmosféru a klima třídy a další). V kontextu historie české pedagogické psychologie je uveden výčet výzkumů českých autorů zabývajících se problematikou emocí ve vzdělávání z různých aspektů. V souladu s názvem habilitační práce je pozornost věnována rovněž problematice osobnostních dispozic pro prožívání a regulaci emocí v podobě stručných zmínek o teoriích nebo výzkumech, které se jimi zabývají. Autor (s. 6) v návaznosti na Smékala uvádí, že osobnostní dispozice předurčují „prožívání situací určitým způsobem a determinují vznik a prožitkovou kvalitu subjektivně zakoušených emocí“ a později bez dalšího upřesnění konstatuje (s. 12), že „osobnostní dispozice související s emocemi ovlivňují velké množství různých forem prožívání a jednání jednotlivce“. Hlubší výklad vztahu osobnostních dispozic a emocí však neposkytuje. Matoucí je neočekávané užití pojmu *‘osobnostní determinanty’* v hlavní výzkumné otázce, která má podle autora rámovat

celý soubor studií (s. 7). Má jít jen o jiné pojmenování (synonymum) pro osobnostní dispozice, nebo se snad jedná o jiný termín? To není v textu vyjasněno.

Důležitost osobnostních dispozic pro zacházení s emocemi je vysvětlena v souvislosti dokumentu Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, a to ve vztahu k sociální a personální kompetenci (která je v práci nazvána 'osobní a sociální kompetence', autor též poukazuje na 'emoční kompetenci') a primární prevenci.

Mapování různých osobnostních dispozic pro emoční prožívání anebo emoční reakce žáků se tedy stalo hlavním výzkumným cílem autora habilitační práce pod zastřešující výzkumnou otázkou: *Jakou kvalitu mají osobnostní determinanty související s emocemi u žáků/žákyní (studentů/studentek) českých škol?* (viz s. 7). V oblasti pedagogické psychologie se práce věnuje především tématu diagnostiky žáka/studenta a primární prevenci se zaměřením na emoce a stres.

Nyní stručně shrnu a okomentuji šest hlavních studií, které tvoří základní rámec habilitační práce. K nim autor vždy připojuje úvodní shrnutí a výsledky diskutuje v kontextu jejich možné aplikace do školního prostředí, rovněž zmiňuje limity práce.

- Prvním představeným článkem je *teoretická studie věnující se definici afektivních jevů* (Příspěvek k teorii efektivních procesů, Poláčková Šolcová & Trnka, 2015, 20% podíl autora práce na článku).

Zařazení tohoto teoretického článku do souboru textů habilitační práce autor zdůvodňuje tím, že se snaží „poskytnout bazální terminologickou základnu pro lepší operacionalizaci proměnných pro výzkum v českém prostředí“ (s. 13), což považuji za adekvátní. Podle autora práce tento text „má také za úkol sloužit jako studijní materiál pro využití studenty českých vysokých škol“ (s. 13). Uvedený cíl je z mého pohledu (vysokoškolského učitele) pochopitelný u studentů psychologie. Pro výuku ostatních studentů vysoké školy si ho dokáží představit spíše jen v rovině korekce užití pojmu 'afekt' v pojetí tzv. pop-psychologie. S ohledem na umístění tohoto článku v čele celého souboru studií a na teoretickou povahu tohoto textu u něj postrádám větší provázanost s hlavním výzkumným cílem a výzkumnou otázkou. Zejména by v něm měla být uvedena preciznější operacionalizace vztahu mezi osobnostními dispozicemi a emocemi, jimiž se autor zabývá v dalších studiích. Z tohoto úhlu pohledu předložená studie stojí víceméně volně vedle dalších studií bez přesněji zdůvodněné návaznosti.

- Druhým článkem je *výzkumná studie zaměřená na modelování sémantického prostoru emocí* (Modeling semantic emotion space using a 3D hypercube-projection: An innovative analytical approach for the psychology of emotions, Trnka, Lačev, Balcar, Kuška, & Tavel, 2016, 80% podíl na článku).

Tato studie je zaměřena na metodologické ověření a testování rozšířeného dvourozměrného modelu emocí (valence a aktivace) o další dvě dimenze – užitečnost a kontrola. Na základě získaných dat vzniklo 3D hyperkrychlové znázornění, které je v článku diskutováno jak ve vztahu ke dvourozměrnému modelu emocí, tak v souvislosti jeho limitů. Cílem studie bylo přispět do diskuze o multidimenzionální povaze emocí a upozornit na problematiku jejich vizualizace.

Ve vztahu k hlavnímu tématu práce se autor zaměřil na dílčí výsledky studie a nabízí jejich využitelnost pro vysokoškolské studenty ve dvou rovinách. Za prvé jako „jednoduchý screeningový nástroj na měření kvality bazální konceptualizace diskretních emocí“ (s. 100). V podobě porovnání s průměrnými hodnotami zjištěnými autory práce (s. 40) nástroj nabízí

k primární detekci některých emočních problémů studujících. Jakým způsobem a s jakým záměrem by byl tento screening prováděn však není uvedeno. Dále aplikační rovinu vidí „pomocí vhodné úpravy formy zkoušení či výkonové situace,“ která by mohla „částečně výskyt těchto emocí eliminovat a přispět tak k vyváženějšímu porovnání výkonů studentů/studentek v rámci studijní skupiny“ (s. 101). Opět ani v tomto případě není nabídnuta konkrétní podoba „vhodné úpravy“. Nadto je do diskuze, zda z dlouhodobého hlediska je úprava vnějších podmínek tím nevhodnějším řešením. Jestli by nebylo užitečnější naučit studenty s emočními problémy účinně zacházet, například v podobě jejich regulace aj.

- Následující výzkumná studie se věnuje tématu *emoční kreativity u vysokoškolských studentů* (Emotional creativity and real-life involvement in different types of creative leisure activities, Trnka, Zahradník, & Kuška, 2016, 80% podíl na článku).

Hlavním cílem studie bylo zjistit propojení emoční kreativity s různými typy specifických kreativních volnočasových aktivit a s různými typy vysokoškolských oborů (přírodovědecký, ekonomický, technický, medicínský, umělecký a humanitní). Výsledky této studie jsou porovnány s dalšími českými i zahraničními studii a její význam je vztažen k sociální a personální kompetenci, emoční inteligenci ad. Dále jsou navrženy další možné studie, například sledování vlivu studované střední školy, měření preferencí předmětů a oblíbenosti učitelů těchto předmětů.

V souvislosti s kreativitou autor nabízí zajímavou úvahu: „... vědecká kreativita a vynalézání nevyžadují emočně-kreativní dispozice, ale naopak vyžadují kognitivně-kreativní dispozice pro řešení problémových situací“ (s. 104). Tato úvaha souvisí s jedním z tzv. 20 psychologických principů pro vzdělávání, který hovoří o kreativitě a inovaci jako o výsledku ukázněného myšlení (viz APA, 2015). Tyto úvahy poukazují na to, že i když je obecně propagován v rámci vzdělávání rozvoj kreativity (viz MŠMT, 2020), je potřeba ji vnímat diferencovaně, aby se nestala pojmem o všem a zároveň o ničem.

- Čtvrtým předloženým textem je výzkumná studie zaměřená na *prožívání studu a pocitů viny u žáků českých základních škol* (A psychometric evaluation of the guilt and shame experience scale (GSES) on a representative adolescent sample: A low differentiation between guilt and shame, Maliňáková, Fürstová, Kalman, & Trnka, 30% podíl na článku).

Hlavním zaměřením studie byla validizace vytvořeného nástroje 'Guilt and Shame Experience Scale' (GSES) na populaci žáků českých základních škol. Jednalo se o mezinárodní studii 'Health and Health Behaviour in School-Aged Children', která byla podpořena Světovou zdravotnickou organizací.

Autor dále navrhuje realizovat validizační studii na populaci žáků českých středních škol. A v prodloužení výsledků výzkumu uvažuje o prozkoumání diferenciací mezi pocitem studu a viny u žáků 1. st. ZŠ. Otázkou však je, zda výsledky vzhledem k vývoji jedince nejsou předem známy (viz vývoj morálního postoje a morálních norem u dětí).

O výsledcích autor opět uvažuje v souvislosti školního prostředí, a to konkrétně s preventivními programy zaměřenými na šikanu. Vysvětluje to tím, že „stud je významným mediátorem mezi sociální úzkostí a šikanou ve školním prostředí“ (s. 60) a dále uvádí, že „šikanovaný jedinec má tendenci přehodnocovat postoje vůči sobě a přepisovat šikanování vlastní slabosti a osobním nedostatkům, což zpětně posiluje jeho prožívání studu“ (s. 99). Toto zdůvodnění je opodstatněné. Avšak návrh, aby si žáci vyplnili dotazník GSES a porovnali „pro zajímavost svůj

výsledek s průměrnými hodnotami v populaci“ (s. 105) není příliš vhodně formulovaný. Porovnání výsledků dotazníku 'jenom' pro zajímavost není dostatečným edukačním cílem.

Následující dvě studie se věnují zvládnání stresu a zátěžových situací ve školním prostředí.

- V pořadí pátý článek je zaměřený na dispoziční strategie zvládnání stresu u školní mládeže (How many ways to deal with stress? Stress coping factors in the SVF 78, Balcar, Trnka, & Kuška, 30% podíl na článku).

Cílem této studie byla validizace dotazníku Strategii zvládnání stresu – SVF 78 (Janke & Erdmannová, 2003) na populaci studentů českých vysokých škol, respektive „ověření faktorové struktury tohoto osobnostního inventáře“ (s. 76). Studie vznikla v rámci GAČR s názvem 'Strategie zvládnání stresu ve významovém prostoru emocí' (406/09/0294). Výsledky této studie autor nedisktuje ve vztahu k výzkumné otázce.

Ohledně možnosti doporučení tohoto nástroje pro psychodiagnostického účely v pedagogicko psychologického poradenství je autor obezřetnější, přesto vidí možnosti dalšího využití ve výzkumu do budoucna za otevřené (viz s. 108–109).

- Sérii článků uzavírá *přehledová studie*, která je zaměřená na strategie zvládnání stresu v dospívání v kontextu rizikového užívání ICT technologií (An integrative review of coping related to problematic computer use in adolescence, Trnka, Martínková, Tavel, 2016, 90% podíl).

Přehledová studie se věnuje výzkumům copingových strategií, které adolescenti využívají při problematickém používání internetu, nadužívání počítače a kyberšikanou. Právě strategie zvládnání stresu související s kyberšikanou jsou hlavním těžištěm přehledové studie.

Opět i v této studii jsou uvedeny návrhy na aplikaci do školního prostředí a na další zkoumání. Ve vztahu ke kyberšikaně jsou to příklady k zařazení této problematiky do učiva a nácvik například rozhodování v těchto situacích, prevence závislosti na internetu a počítači. Tyto návrhy autor nedisktuje v souvislosti se Strategií vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (MŠMT, 2020) a se zařazením digitální kompetence do rámcových vzdělávacích programů. Dále například navrhuje výzkumy na hlubší zkoumání počítačového hněvu, počítačové úzkosti, sekundárních symptomů vyvolaných stresem z fyzického působení počítače ad. Výsledky této studie opět nejsou diskutovány v souvislosti výzkumné otázky.

Shrnutí

Habilitační práce Ing. Radka Trnky, Ph.D. se věnuje vybraným aktuálním tématům pedagogické psychologie: emočně-osobnostním determinantám a zvládnání stresu u žáků a studentů. Aktuálnost této problematiky je dána současnými celosvětovými problémy (covid-19, válečný konflikt, energetická krize ad.) a je podpořena nejenom Strategií vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (MŠMT, 2020), ale také Hlavními směry revize RVP ZV (MŠMT, 2022).

Téma habilitační práce je zpracováno prostřednictvím jedné teoretické studie, čtyř výzkumných studií a jedné přehledové studie, které jsou kolektivní prací více autorů (podíl autora je v rozmezí 20–90 %). Práce obsahuje úvodní část, dále úvod, aplikační část a diskuzi, včetně limitů k jednotlivým studiím. O jejich vzájemné propojení autor usiluje prostřednictvím zastřešující výzkumné otázky, na kterou se mu ne ve všech částech práce daří odpovědět stejně kvalitně. To je dáno především nedostatečně vyjasněným a zdůvodněným vztahem mezi osobnostními

determinantami, emocemi a stresem, na které se autor jednotlivě zaměřuje v předložených studiích.

Tři z těchto studií jsou zaměřené na testování dotazníků (dotazník emoční kreativity, dotazník strategií zvládnání stresu a dotazník prožívání studu a pocitů viny). Je tudíž logické, že hlavním aplikačním východiskem autora habilitační práce je jejich využití v oblasti pedagogicko-psychologického poradenství. Právě v této oblasti lze habilitační práci pro pedagogickou psychologii považovat za nejpřínosnější. Dále jsou uvedeny návrhy na aplikaci poznatků do školního prostředí, které jsou spíše na obecné úrovni a zasloužily by si větší diskuzi (viz poznámky k jednotlivým studiím výše).

Práce obsahuje původní a kvalitně zpracované texty. Odborný (národní i mezinárodní) kontext studií a použití metodologického řešení ve výzkumných studiích vykazuje vysokou kvalitu. Po formální a jazykové stránce práce zcela naplňuje zásady pro psaní odborného textu, včetně práce s literárními zdroji.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

- Prosím autora o vyjasnění a zdůvodnění vztahu mezi osobnostními determinantami, emocemi a stresem, dále o zdůvodnění vztahu výzkumné otázky k jednotlivým studiím a jejich vzájemné provázanosti.
- Autor uvádí podněty k aplikaci výzkumných zjištění do školní praxe. Jak se na své návrhy díváte v souvislostech Hlavních směrů revize RVP ZV? Konkrétně se zaměřením na pojetí wellbeingu, dále u studie věnující se emoční kreativitě v souvislosti připravované kulturní kompetence a u článku zaměřeného na kyberšikanu v souvislosti digitální kompetence.

Závěr

Habilitační práce Ing. Radka Trnky, Ph.D. 'Emočně-osobnostní determinanty a zvládnání stresu kontextu pedagogické psychologie' přesvědčivě naplňuje kritéria požadovaná na tento druh publikací, proto tuto práci s potěšením doporučuji k obhajobě v oboru Pedagogická psychologie.

V Českých Budějovicích, dne 12. 9. 2022

doc. Mgr. Alena Nohavová, Ph.D.

Posudek oponentky habilitační práce

Uchazeč	Ing. Radek Trnka, Ph.D.
Pracoviště	Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Obor habilitačního řízení	Pedagogická psychologie
Habilitační práce	Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie
Oponentka	doc. Mgr. Lenka Sokolová, PhD.
Pracoviště oponentky	Univerzita Komenského v Bratislavě, Fakulta sociálních a ekonomických věd, Ústav aplikované psychologie

Aktuálnost tématu habilitační práce

Téma emocí a zvládání stresu v kontextu školního vzdělávání je i s ohledem na aktuální výzvy, kterým vzdělávací systém čelí (dopady pandemie COVID-19 na vzdělávání, příliv žáků z válkou zasažené Ukrajiny do škol, energetická a ekologická krize), vysoce aktuální. V pedagogické psychologii má toto téma své pevné místo, i přesto je stále žádoucí rozšiřovat poznatkovou bázi v této oblasti, k čemuž autor habilitační práce jednoznačně přispívá.

Přístup k řešení habilitační práce

Habilitační práci tvoří komentovaný soubor šesti dílčích publikačních výstupů, kolektivních studií, které byly publikovány v indexovaných časopisech v letech 2011 až 2020. Jednotlivé texty jsou řazeny logicky, každá studie je samostatně uvedena krátkým textem a zjištění všech šesti studií jsou shrnuta v závěrečné společné diskuzi. Navzdory společnému ústřednímu tématu emocí (první čtyři studie) a strategií zvládání (studie 5 a 6), jsou studie tematicky i metodologicky do jisté míry heterogenní a samotný cíl habilitační práce je tedy značně široký.

Oceňuji, že autor v úvodu ke každé studii jasně specifikuje svůj autorský podíl, jak popisem svého konkrétního příspěvku k tvorbě studie, tak procentuálním vyjádřením (konkrétně je to 20% ve studii 1, 80% ve studiích 2 a 3, 30% ve studiích 4 a 5 a 90% ve studii 6). Uchazeč je prvním a hlavním autorem tří studií, v ostatních třech má menší než 50%-ní podíl. Nabízí se tedy otázka, zdali je takový podíl pro zařazení do habilitačního souboru prací dostatečný, a také jak bylo eticky ošetřeno zařazení kolektivních studií do souboru, jestli poskytli ostatní autoři a autorky souhlas s tímto použitím společných textů a jak bylo zajištěno, aby studie byly tímto způsobem použity výhradně v jedné souborné práci tohoto typu.

Použitá metodologie

Jak uvádím výše, metodologický záběr prezentovaných studií je heterogenní. Soubor obsahuje teoretickou a přehledovou studii, další čtyři texty mají kvantitativní charakter. První studie je teoretická a přibližuje terminologické a konceptuální vymezení afektivních jevů, kde autorský kolektiv konfrontuje českou tradici se zahraničními přístupy v psychologii i v interdisciplinárním přesahu. Studie tvoří kvalitní východiska pro další výzkum těchto konceptuálních rámců. Ve druhé studii autoři použili sémantické modelování za účelem zkoumání konceptualizace emocí u studentů a studentek českých vysokých škol. Studie představuje inovativní a dobře propracovaný výzkumný postup. Metodologie je zde silně vázána na jazyk, bylo by zajímavé realizovat replikaci u mluvčích jiných jazyků, resp. u různých věkových souborů a porovnat případné rozdíly v konceptualizaci emocí. Třetí studie je opět zaměřena na studující na vysokých školách, konkrétně jejich

emoční kreativitu. Jde o méně rozšířený konstrukt, který autoři zkoumali pomocí komparačního postupu se zaměřením na zjišťování rozdílů u mužů a žen, resp. u různých oborů studia. Čtvrtá studie představuje psychometrickou analýzu nástroje GSES zaměřeného na prožívání studu a pocitů viny u žáků a žákyň českých základních škol. Právě tyto emoce dává uchazeč v úvodu ke studiu do souvislosti se sociální úzkostí a šikanou ve školním prostředí. Data pro tuto studii pochází z českého sběru dat mezinárodní studie HBSC (Health and Health Behaviour in School-Aged Children). Zajímavá je interpretace vztahu prožívání studu a viny a religiozitou dospívajících a také nižší úroveň diferenciaci těchto dvou emocí u žáků a žákyň. Pátá studie je také zaměřena na vysokoškolskou, tentokrát v kontextu strategií zvládnání, zde byl použit dotazník SVF-78, původně standardizovaný pro českou dospělou populaci. Autoři studie ověřili jeho faktorovou strukturu u populace vysokoškolské ($N = 187$). Poslední předložená studie je pak přehledová a věnuje se strategiím zvládnání stresu u školní mládeže v kontextu rizikového užívání informačních technologií. Celkově použitou metodologii jednotlivých studií hodnotím jako vhodně zvolenou, oceňuji také zařazení inovativních přístupů ke zkoumání emocí. Všechny metodologické postupy včetně výběru výzkumných souborů a analýzy dat jsou v textech dostatečně a přehledně popsány.

Analýza dosažených výsledků

Habilitační práce, resp. souhrn publikací, které ji tvoří, přináší originální výsledky výzkumů několika autorských kolektivů, které jsou řádně recenzovány a již byly publikovány. Zjištění jsou přínosná jak v domácím, tak i mezinárodním kontextu, o čem svědčí i skutečnost, že pět ze šesti studií bylo publikováno v zahraničních časopisech v anglickém jazyce.

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a praxi

Prezentovaná zjištění poskytují prostor pro aplikaci v rámci dalšího výzkumu a praxe pedagogické a školní psychologie. Studie 1 a 2 diskutují inovativní pohled na problematiku konceptualizace emocí v rovině teoretické i empirické. Studie 3, 4 a 5 pak nabízí psychometrické ověření výzkumných, resp. diagnostických nástrojů (studie 4 u reprezentativního souboru). Praktické uplatnění zjištění ve školním prostředí vidím zejména v případě studií 4 a 6, které cílí na aktuální problematiku sociálních vztahů a (nad)užívání digitálních technologií u školní mládeže.

Formální a jazyková stránka práce

S ohledem k tomu, že uchazeč texty uvádí v původní úpravě daných časopisů, nelze tedy hodnotit formální úpravu jako celek. Stejně tak za jazykovou stránku jednotlivých studií odpovídají autoři a redakce časopisů. Uvedení jednotlivých studií i závěrečná diskuze jsou zpracovány přehledně, bez formálních či jazykových nedostatků a s korektním uvedením použité literatury.

Otázky oponentky k obhajobě habilitační práce

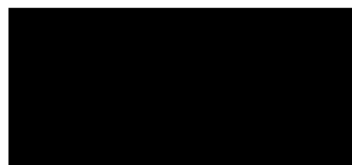
- *Doplňte, prosím, jakým způsobem je zabezpečen souhlas ostatních autorů a autorek studií k jejich zařazení do habilitačního spisu a jak je ošetřeno jedinečné použití studií k tomuto účelu?*
- *Kterou studii vnímáte jako nejpřínosnější pro školní praxi a v čem přínos spočívá?*
- *Ve společné diskuzi zmiňujete možnost využití Vámi prezentovaných zjištění jako odrazového můstku pro aplikovaný výzkum v pedagogické, resp. školní psychologii, můžete uvést příklad takového výzkumu?*
- *Jaké vidíte možnosti a limity použití dotazníku SVF-78 v praxi školního poradenství, příp. při práci s učitelskou populací?*

Závěr

Předkládaná práce přináší nová zjištění, která mají potenciál přispět k rozvoji oboru pedagogické psychologie a také nasměrovat pozornost odborné veřejnosti k tématu emocí a zvládání stresu ve vzdělávacím kontextu, což je téma, které si výzkumnou pozornost i aplikaci výzkumných závěrů do praxe škol jistě zaslouží. Skladba zařazených studií dokladuje jak publikační zkušenosti uchazeče, tak široký tematický i metodologický záběr jeho práce. Jako limit předložené habilitační práce vnímám nižší autorský podíl uchazeče u některých studií.

Habilitační práce Ing. Radka Trnky, Ph.D. *Emočně-osobnostní determinanty a zvládání stresu v kontextu pedagogické psychologie* splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogická psychologie. Po úspěšné obhajobě práce navrhuji udělení vědecko-pedagogického titulu docent v oboru Pedagogická psychologie.

V Bratislavě, dne 30. srpna 2022

.....
doc. Mgr. Lenka Sokolová, PhD.